EN KORT HISTORIK

ÖVER

STALA KYRKA

som byggdes år 1646

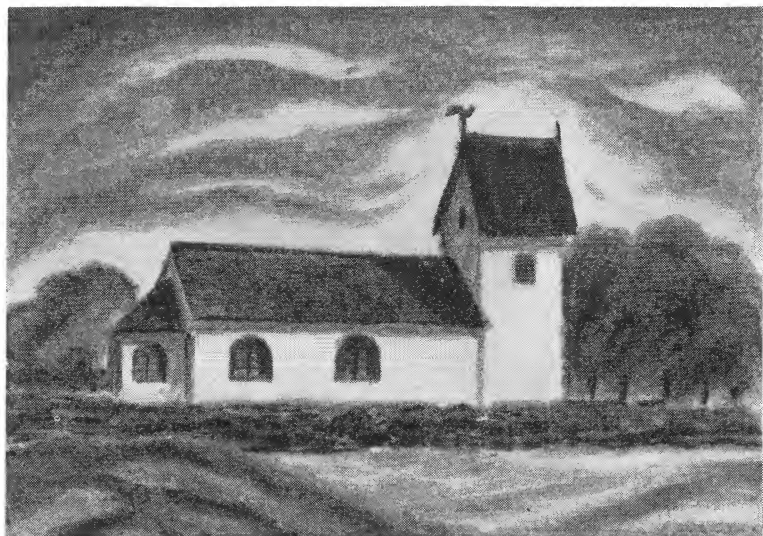
och revs 1876—77

Utgiven av

TEGNEBY HEMBYGDSFÖRENING

och utarbetad av

HENRY EMANUELSSON

På föregående sida återfinnes en teckning av en ritning på Stala kyrka som revs 1876—77, som utförts av Erik Johansson i Rossön, Stala sn den 3 jan. 1957, som modell har stått den teckning som Olof Nilsson i Långeby, Stala sn utfört i juni 1876.

Anno 1646 då Konung Christian IV regerade, bygdes Stala kyrka. Vid den tid då Green af Rossön var en dominerande släkt, och en av dess medlemmar var nära släkt med den då levande och berömde fältherren Lennart Torstensson, de avledo tydligen ej långt isär, den ene fick vila i Riddarholmskyrkan, och Reer Green vid altaret i Stala nya kyrka.

Det är helt felaktigt som A. E. Holmberg samt Ödman uppgiver i sina verk om Bohuslän att kyrkan skall vara byggd 1706. — Tornet är byggt före 1671, ty då omtalas detta. Kyrkan låg c:a 35 meter väster om den nuvarande, och med all sannolikhet låg den medeltida ytterligare c:a 30 meter västerut. Att kyrkan är äldre än man tidigare ansett den vara, och även rent av kan vara byggd före 1646 — åtminstone vad tornet beträffar, må följande framhållas ur Orust-Tjörns domböcker:

På tinget i Tyfta Stala sn. 18/10 1671, omtalas det att Stala kyrka behövde ekspån till tornets reparation. På tinget i Svanesund 21/3 1743 anhöll kyrkoherde Jöns Ahlqvist i Tegneby, att

till Stalas kyrkas förestående reparation, behövdes 8 st. ekar till klockornas hängande — en ny kyrka behövdes väl ej repareras? — Kyrkan var grundmurad o. uppförd av en ovanligt hård bergart, hämtat ur ett berg beläget på gården Stalas ägor. Kyrkan vore i gott stånd när den nedrevs och så väl uppmurad att det var mycket svårt att riva ner den. Tornet var 18 meter högt samt något över 7 meter brett, själva kyrkans längd var 19 meter, bredden 12 meter samt höjden endast 4 meter. Den bästa beskrivningen av kyrkans invändiga utseende finnes uti ett syningsprotokoll från år 1830, där det heter: Det året hade golvet i kyrkans kor belagts med huggen täljsten, i koret fanns vidare en madonnabild av Jungfru Maria från 1400-talet, vidare 2 stolar, en för prästen och en för klockaren. I kyrkan fanns 15 stolar på vardera sidan av gången samt 6 på läktaren. Det fanns två läktare, den ena hade byggts av ägaren till Svanvik och var endast avsedd för denna gård. Kyrkans valv hade 1729 målats med bjerka färger och bilderna föreställde: Yttersta domen, Kristi korsfästelse, begravning och himlafärd samt förklaringen.

År 1753 omtalas det, att kyrkan hade 2 uppmurade gravar, en alldeles nedanför altaret — Greenska — samt en mitt på gången — Anders Göthenstierna och fru Sigrid Erenpreus i Svan-

viks (Ehrenpreus). Kyrkans inre upptogs av 200 sittplatser, predikostolen var från år 1634 och har bibliska inskriptioner ur Kong Frederik II:s bibel. Altartavlan var målad år 1809 av Johan Gös. — År 1727 fick kyrkan sitt första golv. Samt år 1729 hade den försetts med vackra takmålningar av den kände målaren Christian von Schönefeldt. Framme i koret hade adliga släkten Green, samt befallningsmannasläkten Nöring av S:a Hjelmvik sina gravar. — Jacob Nöring, död 1659, var den förste som blev lagd här och 1741 omtalades det att denna släkt erlade årligen fem och en halv skäppa spannmål för denna gravplats.

När kyrkan byggdes hade Stala knappt 500 inv. samt under 50-årsperioden 1805—55 ökades folkmängden med ej mindre än 1193 personer eller från 961 till 2254. Detta hade till följd att kyrkan blev för trång och på sockenstämma den 21 nov. 1858 beslöt man uppföra ny kyrka, och man började från denna tid samla in medel därtill. Det var i en tid då fattigdomen var mycket stor i socknen. — På den sockenstämma, som hölls den 26 jan. 1876, beslöt man, att tornets övre del skulle nedrivas före den nyas uppförande men den övriga delen av kyrkan skulle stå kvar under byggnadstiden som materialbod. — Omkring den 25 juni 1876 nedrevs tornets övre del, och

den övriga delen av kyrkan nedrevs våren 1877, och stenen blev lagd i kyrkogårdsmuren. Kort är den tid som historiens ljus faller över Stala kyrka och dess bygd. — Redan under hednatid var bygden kulturellt högt stående och trakten omkring Rossön var då tätast befolkad. Rossön var under medeltiden socknens främsta plats och hade genom sjöfart vida kontakter med yttervärlden, och framstående adelsmän bodde härstädes. Omkring 1670 miste Rossön sin forna glans och Svanvik blev socknens främsta plats och blev 1691 säteri. — I mitten av 1600-talet blev Södra Hjelmvik säte för befallningsman Jacob Nöring, sedan framstående kronans tjänsteman som inbyggare härstädes tills in på 1800-talet. — Av de släkter som längre tider varit verksamma inom socknen äro följande de mest framstående: Adliga släkterna Green och Munck samt släkten Nöring. I slutet av 1700-talet upphörde namnen Green och Munck att användas, och siste Nöringen lämnade S:a Hjelmvik år 1865. — Av vanlig bondehemman är kanske Nedre Hoga den främsta, därom vittnar deras många märkliga fornminnen — och de framstående bondesläkter som under 1500- och 1600-talen utgingo från denna gård. — Ännu i en sen tid uppmärksammades denna gård genom att här den 3 okt. 1860 hölls en stor marknad, men ge-

nom fylleri och bråk blev det förbjudet att någon mera gång hålla marknad härstädes.

Redan under medeltiden gick en gammal färdväg från Hoga till Stala kyrka och kulturen stod då högt i Stala. År 1500 var folkmängden över 300, en siffra som endast vad de övriga orustsocknarna beträffar överstegs av Tegneby och Morlanda. — Men under överbefolkningstiden i mitten av 1800-talet och dess följder gjorde det svårt för Stala att följa med den snabba utvecklingen så att det då kom efter med denna.

Omkring 1650 fick Stala sin förste präst, som då bodde i Haga, och år 1725 blev Hårleby komministerboställe och dess första prästgård uppfördes, ty tidigare hade endast Haga och Tegneby prästgård mera tillfälligt tjänstgjort som boställen för komministern. Orust hade ännu i mitten av 1800-talet åtminstone 3 kyrkor som voro byggda på 1100-talet.

Myckleby som revs 1848 och som bestod av absid, kor och huvudkyrka — Långelandas som revs i juni 1852, kan rent av vara från 1000-talet, bestod av ett fyrkantigt skepp samt kor, och var när den revs Bohusläns minsta tempel. Tegenbys som revs i april 1891 var lik Mycklebys kyrka. — Dessutom var Torps kyrka, som revs 1868 troligen från 1200-talet.

År 1872 fick Stala sin första fasta folkskola,

belägen på gården V. Ängö. — Under de sista 100 åren har folkmängden minskat med 1200 och var den 1 jan. 1957 endast 964.

Vid Orust-Tjörns häradsrätts utsyning av Stala kyrka den 26 sept. 1870 med häradshövding A. Åberg, komminister A. W. Nordblom samt några bönder från pastoratet uttalades bl. a.: Kyrkans ålder är obekant men troligen från 1500-talet.

Den 23 juli 1878 ägde en offentlig auktion rum på en mängd saker som tillhört den gamla kyrkan, vilka härigenom skingrades vida omkring, dock främst inom Tegneby pastorat. — År 1879 stod Stala nya kyrka färdig, Orust största och vackraste, ett stort offer i penningar och arbete. De slätaste stenhällarna hade hämtats på Tjörn, mycket byggnadsmateriel hade hämtats i Uddevalla och fraktats av den för Orust välkände skepparen Sven Reuterberg i Slussen, Torps sn.

Röra, Stala den 14 febr. 1957.

Henry Emanuelsson.